

**SESIUNEA OMAGIALĂ
„PETRU CARAMAN –
100 DE ANI DE LA NAȘTERE”
12 decembrie 2008, București**

**PETRU CARAMAN – ÎNTRE ETNOLOGIE ȘI SLAVISTICĂ
(14 DECEMBRIE 1898 – 10 IANUARIE 1981)¹**

Antoaneta OLTEANU

Personalitatea lui Petru Caraman, unul din marii oameni de cultură români, este încă departe de a fi cunoscută. Meritele savantului, începînd cu anul 1947, nu au mai fost recunoscute, și acest lucru s-a întîmplat, din păcate, nu numai în timpul vieții savatului, ci și după moartea lui. Prin intermediul celor care i-au stat alături, mai ales la rău, opera lui Caraman, prea puțin tipărită antum (dar, chiar și așa, dovedindu-și monumentalitatea), începe, mai ales în ultimul deceniu, să-și arate adevărata măsură. Studiile nepublicate anterior sau publicate fragmentar, notele de curs și, nu în ultimul rînd, completa monografie a profesorului Ion H. Ciubotaru² dau la iveală fațete variate ale omului Caraman.

Reprezentant admirabil al slavisticii și etnologiei românești, Petru Caraman a fost contestat adesea în ambele specializări.

1. Petru Caraman – slavistul

Paradoxal, specializarea de bază a lui Petru Caraman, de slavist, a fost pusă frecvent sub semnul întrebării de către detractorii lui. Contemporanii noștri, dar și mulți dintre specialiștii slaviști ai vremii îl considerau însă unul de-al lor. Rușii, de exemplu, spuneau că Petru Caraman este cel mai de seamă slavist contemporan din afara URSS (Aflăm că P.G. Bogatîriov a venit de două ori în România cu dorința de a-l cunoaște personal pe Caraman, dar întîlnirea lor a fost împiedicată; pentru prima dată savantul rus a venit în România în 1946). O altă dovadă de recunoaștere a bunei pregătiri și a seriozității filologului român o constituie și propunerea făcută, în 1928, lui Caraman de către profesorul polonez Kazimierz Moszyński de a ocupa, la Cracovia, un post în domeniul etnologiei, în cadrul Facultății de Filosofie și Litere a Universității Jagiellone.

¹ La simpozionul omagial consacrat centenarului nașterii lui Petru Caraman au mai luat cuvîntul, pe lîngă autorul articolului de față, Ion H. Ciubotaru (Institutul de Filologie română „Al. Philippide”, Iași), Livia Cotorcea (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași), Iordan Datcu (Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”, București), Ion Rebușapcă (Universitatea din București).

² I.H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Ed. „Al.I. Cuza”, Iași, 2008.

Pasiunea lui Caraman pentru etnologie l-a făcut să aleagă calea comparativismului și, de aici, ideea de a cunoaște mai bine, de a aprofunda culturile populare ale popoarelor slave. Legat de ideea specializării într-o țară slavă, Caraman spunea, în 1926: „Cel mai mult mă ispitesc Rusia. Însă, fiindcă acolo nici nu putea fi vorba de mers, mă hotărâsem pentru Polonia”¹.

Într-adevăr, Polonia s-a dovedit patria lui formativă, locul în care nu numai și-a pregătit și susținut teza de doctorat, *Obrzęd kołędowania u Słowian i u Rumunów. Studjum porównawcze (Datina colindatului la slavi și la români. Studiu comparat, 1933)*, la Universitatea Jagiellonă din Cracovia, sub conducerea prof.dr. Jan Stanisław Bystron, Polonia i-a prilejuit stagii de pregătire la Varșovia, Lwów și Cracovia (în perioada anilor 1925-1928), în domeniul etnologiei polone, sociologiei, cercetării monografice comparate ș.a., consultări cu marii etnologi polonezi, precum și cercetări de teren alături de maestrul lui de acolo (printre care și Kazimierz Moszyński).

Acum începe, în fapt, o perioadă (1928-1929) de intensă pregătire pentru comparatismul în domeniul etnologiei, manifestată prin apropierea de personalități ale vremii din alte țări slave (Volodîmîr Hnatiuk din Ucraina, cunoscut la Lwów, Petar Skok, cunoscut în 1928 la Zagreb, profesorul croat Milovan Gavazzi ș.a.), alături de care cercetătorul român a făcut și cercetări de teren. Proaspătul doctor în litere și filosofie mai călătorește la Belgrad, Sofia, Ljubljana, Split, Dubrovnik, Sarajevo, Atena, Viena, Praga ș.a. pentru a-și îmbogăți cunoștințele lingvistice și etnografice despre popoarele din regiunile respective

În acest sens imperioasă era, pentru Caraman, cunoașterea limbilor slave, fără de care cercetarea sa nu putea avansa prea mult. De ce avea nevoie Caraman de acest lucru? Așa cum menționează I.H. Ciubotaru în monografia sa, „dorința lui de a stăpîni bine cele trei limbi slave /polonă, bielorusă, ucraineană/, cărora aveau să li se adauge ulterior și altele, era pe deplin justificată. Încă înainte de a pleca în Polonia și-a dat seama că folclorul românesc nu conserva doar elemente autohtone sau de sorginte romană, ci și o seamă de particularități ce indicau certe influențe ale popoarelor din împrejurimi. În opinia sa, acele împrumuturi nu puteau fi decît rezultatul unor relații interculturale, stabilite cîndva la nivelul comunităților de confluență ale țărilor învecinate. Astfel de argumente, precum și altele, produse în împrejurări diferite, se cereau explorate cu atenție și explicate cu argumente cît mai convingătoare” (p.100). Din acest motiv, Caraman a studiat singur și a ajuns la performanța de a citi și a vorbi fluent în limbile polonă, bielorusă, ucraineană, rusă, bulgară, sîrbă, croată (la care se mai adăugau, franceza, germana, engleza, greaca!).

Recunoașterea în țară a pregătirii de specialitate a venit destul de tîrziu, după ce profesorul a continuat încă un deceniu să lucreze cu abnegație în învățămîntul preuniversitar din țară sau din străinătate (în anii 1934-1937 îndeplinind funcția de director al Institutului Român din Sofia). În 1938 devine înlocuitor suplinitor al

¹ *Op.cit.*, p.96.

profesorului ieșean Ilie Bărbulescu, recent pensionat, în cadrul Catedrei de slavistică a universității de la Iași (conferențiar titular ajunge în 1939, iar profesor – în 1941)¹.

Perioada universitară a însemnat și consolidarea poziției lui de slavist veritabil, prin acoperirea a numeroase cursuri de specialitate care, din păcate, datorită vicisitudinilor războiului², nu au mai căpătat forma deplină pe care o năzuise savantul. Enumerarea cursurilor ținute de Caraman, pentru care avea și forma gata de tipar, este semnificativă pentru caracterul magistral al formației profesorului universitar ieșean: *Gramatica paleoslavă, Limba și literatura bulgară, Introducere în dialectologia ucraineană, Literatură populară ucraineană, Introducere în studiul limbii slave bisericești vechi, Introducere în paleografia și diplomatica româno-slavă, Literatura popoarelor slave, literatura rusă modernă (Epoca Pușkin), Istoria literaturii ucrainene, Istoria literaturii poloneze, Etnologia și limba huțulă, Curs elementar de limba rusă.*

Una dintre puținele lucrări de slavistică apărute postum a fost studiul *Cum nu trebuie editate vechile manuscrise slavo-române*³, la prima vedere o recenzie a lucrării lui Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița* (București, Fundația „Regele Carol I, 1941) pe care Caraman intenționa să o publice în revista „Balcania” (din păcate, revista, la scurtă vreme de la încetarea războiului, și-a încheiat apariția). Analiza temeinică efectuată de Caraman poate fi considerată o veritabilă introducere în editarea manuscriselor slavone, încă utilă și în prezent.

¹ Nu este lipsit de interes să menționăm și faptul că, din 1938, Caraman devine și director al Bibliotecii de limbi slave a universității ieșene, din aceeași preocupare asiduă de a asigura, pentru sine și pentru alții, un bun acces la fondul de carte de specialitate, dar și o îmbogățire a lui, alături de (cum s-a dovedit mai apoi) o protejare a acestuia. Una dintre acțiunile lui cele mai notabile, aceea de a prelua cărți de specialitate din diverse orașe din Basarabia și Bucovina de Nord, după anexarea acestora de către URSS (într-un total de cca 30.000 de volume!) va fi folosită mai apoi de instituțiile de represiune ca o probă evidentă de șovinism și atitudine ostilă față de poporul sovietic. Scos din învățământ, în 1947, a mai rămas director al bibliotecii de slavistică până în 1949, fără a fi însă plătit pentru acest serviciu.

² La întoarcerea din refugiul de la Alba-Iulia, lui Caraman i s-a furat o valiză în care se aflau și manuscrisele definitive ale cursurilor sale universitare, din care s-au mai păstrat, cum aflăm din alte surse, fragmente sau planuri ample ale lor (cf. Ciubotaru, *op.cit.*, subcapitolul *Lucrări din domeniul slavisticii*, p.495-502). De remarcat strădania Liviei Cotorcea, care a pregătit și publicat o parte din aceste manuscrise (*Autohtonismul rusec al operei lui Pușkin, Istoria literaturii ruse. Epocile principale, Școala și cultura veche rusească*), altele așteptându-și rîndul. Au mai fost publicate, de asemenea, *Terminologia referitoare la alfabetele slavilor* (sub îngrijirea lui Emil Iordache), *Învățăturile lui Vladimir Monomahul către fiii săi* (îngrijită de Marina Vraciu).

³ *Cum nu trebuie editate vechile manuscrise slavo-române. Studiu critico-lingvistic asupra ediției „Pomelnicul de la Bistrița” și asupra unor ediții de documente slavo-române*, în „Revista de Istorie Socială”, Iași, Fundația Culturală Română, vol. I, 1996, p.563-591; vol.II-III, 1997-1998, p.478-506.

2. Caraman – etnologul:

„Ca slavist, m-am considerat întotdeauna, în primul rînd, etnograf”, acesta poate fi considerat crezul lui Petru Caraman, cel care i-a atras, de cele mai multe ori, nerecunoașterea confrăților săi din ambele domenii.

Preocupările timpurii pentru folclor ale lui Caraman au căpătat relativ repede o motivație. Dorința lui de a afla specificul poporului din care făcea parte l-a dus, treptat, spre o direcție cu care va ajunge, cel puțin în etnologia românească, să se identifice. „A cerceta folclorul și etnografia cu atenție înseamnă a ajunge, pe calea cea mai sigură, să ne dăm seama cine este și ce este poporul român față de alte popoare” (*apud* Ciubotaru, p.13). Dezideratul acesta era posibil, considera Caraman, prin interpretarea din perspectivă comparativistă, atât la nivel diacronic, cît și la cel sincron, a materialelor pe care le avea la dispoziție.

În 1945, cu ocazia numirii lui ca director al secției de etnografie și folclor din cadrul Institutului de Studii și Cercetări Balcanice condus de Victor Papacostea (devenise membru al acestui institut din 1943), unde ocupă această funcție pînă în funestul an 1947, cînd fusese scos și din învățămînt, comparatistul ieșean a alcătuit un plan de activitate impresionant, bazat tocmai pe abordarea comparativă, de mare anvergură, a unor medii etnologice numeroase din cadrul spațiului sud-est european. Extrem de importantă este și opinia lui Caraman, după care Peninsula Balcanică se impunea a fi tratată distinct din punct de vedere etnografic, avînd o personalitate culturală specifică.

Comparatismul era necesar, pentru el, pentru o mai bună înțelegere a fenomenului etnologic. Caraman spunea: „Trebuie să năzuim, din ce în ce mai mult, ca limitele acestei geografii exterioare a culturii populare – raportată la narațiunea noastră – să fie împinse tot mai departe, pînă la includerea în ele a întregului continent european. Ba mai mult încă, să ambiționăm a le extinde și asupra celorlalte continente, mereu mai departe, pînă ce vor dispărea orice hotare. Vom ajunge astfel la vărsarea rîurilor etnografiei noastre și a popoarelor cu care am confruntat produsele poporului român, în marele fluviu al universului”¹.

Aproape toate lucrările sale, consacrate colindatului, descolindatului, caduceului ș.a. poartă amprenta acestei maniere de studiu, rămasă încă actuală, unica posibilă pentru relevarea autentică a elementelor specifice unui popor și mai ales a evoluției suferite de acestea de-a lungul vremii.

Lipsit o viață de om de dreptul de semnătură și de bucuria de a-și vedea tipărite studiile mult visate, Caraman a continuat să lucreze neîncetat. Întrebat, într-o scrisoare, de Al. Rosetti, în 1964, în legătură cu activitatea sa de cercetare, savantul răspundea: „Doriți să știți dacă lucrez și ce anume? O, dacă n-ar fi fost lucrul, aș fi pierit de mult, de

¹ *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei. Studiu de folclor comparat*, ediție îngrijită și postfață de Ion H. Ciubotaru, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1997, p.XXVI.

bună seamă!”¹ Tocmai această activitate neobosită, rămasă, în mare parte, postumă, a făcut posibilă supraviețuirea savantului prin intermediul operei sale, care astăzi vede, treptat, lumina tiparului, intrând în circuitul informațional.

Petru Caraman – between Ethnology and Slavic Studies

Petru Caraman, a huge personality of 20th century, one of the pioneers in the field of Comparative Ethnology and also of Slavic Studies, is presented through his main contributions, but also accordingly to his life. One of the victims of the Communist regime in Romania, although the Professor wasn't a declarative opponent, but a prominent scholar put down by the illiterate colleagues – instruments of Soviet regime, Petru Caraman shown that even in such difficult period of time one should remain faithful to his opinions and mainly to his science. In despite of difficult conditions, he manage to write fundamental researches for Romanian modern Ethnological sciences.

¹ *Apud* Ciubotaru, *op.cit.*, p.428.